

Kapitalizmde Covid-19 Kırılması: Rekreasyon Ekseninde ABD Üzerine Bir İnceleme

Hasan Tahsin Kavlak¹

Ali Yaylı²

Özet

Bu araştırma COVID-19 salgınının kapitalizm iktisadi sistemi üzerindeki etkisini rekreasyon özelinde incelemek amacıyla yapılmıştır. Araştırmada salgın öncesi dönem, salgın dönemi ve salgın sonrası dönem ABD açık alan rekreasyonuna ilişkin ekonomik parametreler (reel brüt çıktı, gayri safi yurtiçi hasıla, istihdam oranı, sektörel etkileşim) karşılaştırılmıştır. Karşılaştırma sonuçları; salgın döneminin salgın öncesi döneme göre rekreasyon bağlamında ekonomik büyüklüğündeki azalma miktarı (\$) salgın sonrası dönemin salgın dönemine göre ekonomik büyüklüğündeki artış miktarının (\$) yaklaşık üçte biridir. Benzer şekilde salgın sonrası dönemde salgın dönemi ve salgın öncesi dönem rekreasyon etkinlik tercihleri ve harcamaları da değişiklik göstermiştir. Salgın öncesi dönem ve salgın döneminde teknecilik ve balıkçılık etkinliği en büyük hacme sahip etkinlikken salgın sonrası dönemde karavan etkinlikleri en büyük hacme sahip etkinlik türü olarak varlık göstermiştir. Ayrıca salgın öncesinde rehberli turlar, festivaller gibi etkinlikler ekonomik büyüklük olarak ilk 5 etkinlik içerisinde değerlendirilirken salgın sonrasında bu etkinliklerin yerini kış sporları ve binicilik almıştır. Araştırmadan elde edilen bu sonuçlar gelecek çalışmalara katkı sağlaması bakımından önemlidir.

1. GİRİŞ

COVID-19 salgını, modern kapitalist sistemler açısından yalnızca geçici bir sağlık krizi değil, aynı zamanda küresel ekonomik yapının kırılganlıklarını görünür kılan tarihsel bir kırılma noktası olmuştur. Salgın öncesi dönemde kapitalist ekonomiler, neoliberal politikalar çerçevesinde hizmet sektörüne

1 Dr. Öğr. Üyesi, Sinop Üniversitesi Turizm Fakültesi, Türkiye, htkavlak@sinop.edu.tr , ORCID: 0000-0003-0036-9652

2 Prof. Dr., Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Turizm Fakültesi, Türkiye, ali.yayli@hbv.edu.tr , ORCID: 0000-0002-2890-0209

dayalı büyüme modellerini benimsemiş; özellikle rekreasyon, turizm, eğlence ve konaklama gibi alanlar istihdam ve katma değer üretiminde merkezi bir konum kazanmıştır. ABD ekonomisi, bu dönüşümün en belirgin biçimde gözlemlendiği örneklerden biri olarak, tüketim odaklı büyüme ve hizmet sektörlerine olan yüksek bağımlılığıyla öne çıkmaktaydı (Baker et al., 2020).

Salgının ortaya çıkışıyla birlikte uygulanan kapanma politikaları, seyahat kısıtlamaları ve sosyal mesafe önlemleri, ekonomik faaliyetleri ani ve sert bir şekilde daraltmıştır. Bu süreçten en fazla etkilenen alanların başında rekreasyon eksenli hizmet sektörleri gelmiştir. ABD’de eğlence, turizm, yiyecek-içecek ve konaklama sektörlerinde faaliyet gösteren işletmeler, salgın sürecinde ciddi gelir kayıpları ve istihdam daralmaları yaşamıştır. Ampirik çalışmalar, bu sektörlerdeki istihdam kayıplarının imalat ve finans gibi sektörlerle kıyasla daha derin ve kalıcı olduğunu ortaya koymaktadır (Cajner et al., 2020).

COVID-19 krizi, kapitalist sistem içerisinde yalnızca talep daralması yaratmamış; aynı zamanda arz zincirlerinde kopuşlar ve üretim ilişkilerinde yapısal dönüşümler meydana getirmiştir. Özellikle yüz yüze etkileşime dayalı hizmet sektörleri hem sağlık riskleri hem de davranışsal tüketim değişimleri nedeniyle ekonomik toparlanma sürecinde kırılganlığını sürdürmüştür. Bazı araştırmalar, salgın döneminde yaşanan arz ve talep şoklarının ABD ekonomisinde eş zamanlı bir daralma yaratarak hizmet sektörlerinde uzun vadeli verimlilik sorunlarına yol açtığını vurgulamaktadır (Guerrieri et al., 2020).

Salgın sonrası dönemde uygulanan genişleyici maliye ve para politikaları, ABD ekonomisinde genel bir toparlanma eğilimi yaratmış olsa da bu iyileşme sektörler arasında homojen gerçekleşmemiştir. Rekreasyon ve turizm odaklı sektörler, salgın öncesi üretim ve istihdam seviyelerine diğer sektörlerle kıyasla daha yavaş dönmüştür. Bu durum, kapitalist ekonomilerde krizlerin etkilerinin sınıfsal ve sektörel olarak farklılaştığını bir kez daha ortaya koymuştur (OECD, 2021).

Bu bağlamda COVID-19 salgını, kapitalist sistem açısından geçici bir duraksamadan ziyade, ekonomik yapının yeniden sorgulanmasını gerektiren yapısal bir kırılma niteliği taşımaktadır. Rekreasyon ekseninde yaşanan dönüşüm hem tüketim alışkanlıklarının hem de emek piyasalarının yeniden şekillenmesine neden olmuştur. Bu çalışma, COVID-19 salgını öncesi, salgın dönemi ve salgın sonrası ABD ekonomik verilerini karşılaştırmalı olarak analiz ederek, kapitalist sistemde yaşanan bu kırılmanın rekreasyon sektörü üzerindeki etkilerini ortaya koymayı amaçlamaktadır. Böylece salgının,

kapitalist ekonomilerin dayanıklılığı ve sürdürülebilirliği üzerindeki uzun dönemli etkilerine ilişkin literatüre katkı sunulması hedeflenmektedir.

2. BOŞ ZAMANIN METALAŞMASI VE KAPİTALİZM İLE REKREASYON İLİŞKİSİ

Boş zaman ve rekreasyon olgusu tarihsel bir süreç içerisinde birçok olaydan etkilenecek sosyal bir statü kazanmıştır. Boş zamanın tarihsel gelişiminde halkı tarafından 13. yüzyılda (1215) İngiliz Kralı'na zorla kabul ettirdikleri “Magna Carta Libertatum” ile kişisel hakların birçok platformda kullanılması için öncül olmuştur. Rönesans, Reform ve Magna Carta gibi toplumsal olaylar insanlık tarihi için önemli kırılma noktaları oluşturmuşlardır (Leitner ve Leitner, 1996: 39). Bunun en güzel örneklerinden birisi de 1972’de ortaya çıkan Sanayi Devrimidir. Sanayi Devrimi ile kırsaldan kente göç artmış, fabrikada düzenli çalışma saatlerine rağbet artmış, insanların boş zaman, dinlenme ve eğlence ihtiyaçları da bu ölçüde artış göstermiştir. Buna istinaden bazı sanayilerde mesai saatleri haftalık 60 saatten 35 saate düşürülmüştür. Bu yenilik; boş zaman diliminin artmasına ve rekreasyona katılımına katkı sağlamıştır. Rekreasyon aktivitelerine katılım ise fiziksel ve mental sağlıkta iyileşmeleri beraberinde getirmiştir. (Shivers ve deLisle, 1997: 83).

Sanayi Devrimi ve Magna Carta ile önemi gittikçe daha da anlaşılan boş zaman kullanım hakkı ilk başlarda işletme verimliliğini arttırmak ve temel insan hakkı olarak dolaylı yoldan; daha sonralarda ise rekreasyonun boş zaman değerlendirme aracı olarak direkt yoldan ticarileşmesi ve ekonomik sisteme dahil olması söz konusudur. Özellikle 21. yüzyılda rekreasyon ihtiyacı temel ihtiyaçlardan biri haline gelerek iktisadi önemini arttırmaktadır.

Günümüzde rekreasyon (leisure / boş zaman) kavramı, salt “çalışmadığımız zaman dilimi” değil — aynı zamanda kapitalist üretim-tüketim ilişkilerinin ve toplumsal dönüşümlerin bir göstergesi hâline gelmiştir. Bu dönüşümü anlamada, son yıllarda yapılan akademik çalışmalar, rekreasyonu üretim, tüketim ve mekânsal eşitsizliklerle bağlamlandırarak ele almaktadır. Örneğin, 2025’te yayımlanan bir çalışmada (Spracklen, 2025), özellikle Covid-19 sonrası dönemde “gig economy” (parça-zamana dayalı çalışma), esnek/karma çalışma modelleri ve “sıvı modernlik” (liquid modernity) biçimleri ışığında hem çalışmanın hem de boş zamanın anlamının kökten değiştiği ileri sürülmektedir. Rabbiosi (2015) ise kentlerin rekreasyon odaklı alışveriş ve turizm mekanlarına dönüşümünü ve bu dönüşümün kapitalist tüketim dinamikleriyle örüntü içerisinde olduğunu savunmaktadır. Bahsi geçen bu çalışmaların yanı sıra rekreasyon ihtiyacı ve boş zaman hakkının Sanayi Devrimi ile ortaya çıkması da kapitalizm ile ilişkisini ortaya koymaktadır.

Eleştirel kuramsal gelenekte, rekreasyon genellikle kapitalist hegemoninin bir aracı olarak görülür. Özellikle geç dönem postmodernite çerçevesinde boş zamanın “özgür zaman” değil, “araçsal hegemoninin kontrolü altındaki zaman ve eylem alanı” olduğu vurgulanmaktadır. Bu bakış açısı, rekreasyonu bireysel özgürlük ve toplumsal yeniden üretim bağlamında yeniden düşünmeyi gerekli kılarak; rekreasyonun kimlere, ne biçimde, hangi mekânda ve hangi imkanlarla tanındığı toplumsal eşitsizliklerle sıkı ilişkili olduğunu savunmaktadır (Spracklen, 2023). Ayrıca, daha geniş bağlamda tüketim pratiklerinin ve günlük yaşamın yeniden yapılandırılmasının, kapitalist sistem içinde rekreasyonun da dönüşümünü beraberinde getirdiği öne sürülmektedir (Hansen, 2023).

Bu güncel literatür ışığında, rekreasyon artık sadece “emeğin karşısı, boş zamanın değerlendirilmesi” değil; aynı zamanda kapitalizmin yeniden üretimi, tüketim kültürünün sürdürülmesi, mekânsal dönüşüm ve toplumsal kimlik-inşası ile iç içe geçmiş bir sosyal olgu olarak görülmektedir.

3. YÖNTEM

Bu araştırma kapitalizmin temel dengesi olarak üretim ve tüketim döngüsüne engel olan COVID-19 salgınının rekreasyon ekonomisine olan etkilerini incelemek amacıyla yürütülmüştür. Bu amaç doğrultusunda bir iktisadi sistem olarak kapitalizmin istikrarlı bir şekilde uygulandığı ABD ekonomisi araştırmanın örneğini oluşturmaktadır. ABD’de rekreasyon ile ilgili veya ilişkili olan ve ABD hükümeti tarafından resmi olarak yayınlanmış ekonomik istatistikler COVID-19 öncesi dönem ve COVID-19 sonrası dönem şeklinde incelenmiş ve bu iki dönem karşılaştırılmıştır. Araştırma; doğrudan birincil ve ikincil kaynaklar kullanılarak doküman analizi yapılan nitel bir araştırma tasarımına göre kurgulanmıştır. COVID-19 salgınının etkilerini tam olarak saptayabilmek amacıyla salgından hemen öncesi (2015-2016 yılları) ve salgının etkilerinin azaldığı (2022-2023 yılları) karşılaştırılmıştır. 2015-2016 yılları salgından hemen önce rekreasyon ekonomisinin güçlü olduğu zamanları temsil ederken 2022-2023 yılları ise salgının etkilerinin kaybolduğu ve/veya ciddi oranda azaldığı sosyal yaşam olarak salgın öncesi döneme dönüldüğü zamanları temsil etmektedir. Bunların yanı sıra salgın döneminin 2019-2020 yılları olduğu varsayılarak salgından 3 yıl öncesi ve 3 yıl sonrası dikkate alınmıştır.

4. BULGULAR

Bu bölümde, COVID-19 salgını öncesi ve sonrasında rekreasyonun dünyadaki büyüklüğü ve konumuna ilişkin fikir vermesi ve kapitalist ekonomi

içerisindeki yerinin anlaşılması açısından bazı ekonomik istatistiklere yer verilmiştir. Ele alınan istatistikler şu şekildedir:

ABD’de ülke ekonomisindeki gelişim ve açık alan rekreasyon ekonomisindeki gelişimin karşılaştırılması

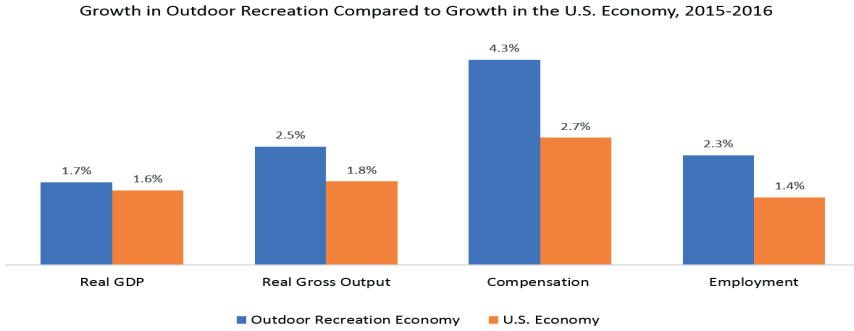
Faaliyet bazında açık alan rekreasyonuna ilişkin istatistikî veriler

Endüstri bazında açık alan rekreasyonuna ilişkin istatistikî veriler

Covid-19 Öncesi Dönem Rekreasyona İlişkin Ekonomik İstatistikler

Covid-19 salgını öncesi kapitalizm anlayışının hâkim olduğu ekonomide rekreasyonun konumunu saptayabilmek için ABD ülke ekonomisindeki gelişim ve açık alan rekreasyon ekonomisindeki gelişimin karşılaştırılmasına ilişkin veriler Şekil 1’de verilmiştir.

Şekil 1: COVID-19 Öncesi Dönem ABD Ekonomisindeki Gelişim ile Rekreasyon Ekonomisinin Gelişimi Karşılaştırması

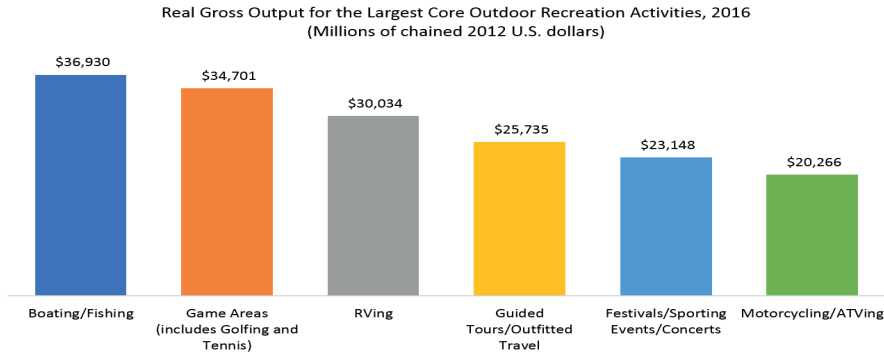
Kaynak: www.bea.gov

Yukarıdaki şekilde 2015-2016 yılı ABD ekonomisindeki gelişim ile rekreasyon ekonomisinin gelişimi karşılaştırılmaktadır. Bu kapsamda açık alan rekreasyonunun iktisadi anlamdaki gelişimi, ekonomisi çok sağlam olarak tasvir edilen ABD ülke ekonomisinin gelişiminden daha yüksek oranda seyretmektedir. Nitekim şekilde görüldüğü üzere ülke ekonomisi genelinde gerçek gayri safi yurt içi hasıla oranı %1,6 iken rekreasyon bazında bu oran %1,7’dir. Buna ek olarak gerçek brüt çıktı ülke ekonomisi genelinde %1,8’lerde bulunurken rekreasyonun oranının ise %2,5’lere kadar uzandığı görülmektedir. Bu durum ödenek ve istihdam için de farklı değildir. Ödenek bağlamında ülke ekonomisindeki oran %2,7, rekreasyon bağlamında ise %4,3’tür. Ülke genelinde istihdamdaki artış %1,4 olarak saptanmışken rekreasyon açısından istihdama olan katkı %2,3’tür.

Genel olarak değerlendirildiğinde tüm sektörlerin ABD ekonomisine katkısı 378,2 milyar dolar olarak hesaplanmıştır. Bu rakam içerisinde 93,9 milyar dolar ile tüm ekonomik faaliyetler ile en yüksek katkıyı rekreasyon endüstrisi sağlamaktadır. Bunun aksine ABD ekonomisinde en düşük katkıyı 3 milyon dolar ile kamu hizmetleri sağlamaktadır. Rekreasyon endüstrisinden sonra en yüksek katkı sağlayan sektörlerden bazıları perakende ticaret (82,3 milyar dolar), imalat/ üretim sanayi (59,7 milyar dolar) ve toptan ticaret (33,4 milyar dolar) olarak ön plana çıkmaktadır. Buradan da ABD ekonomisine COVID-19 dönemi öncesi en yüksek katkı sağlayan endüstrinin rekreasyon endüstrisi olduğu görülmektedir (www.bea.gov).

Açık alan rekreasyonuna ilişkin faaliyet bazında gerçekleşen enflasyondan arındırılmış reel brüt çıktı istatistikleri Şekil 2’de sunulmuştur.

Şekil 2: COVID-19 Öncesi Dönem Açık Alan Rekreasyonu Reel Brüt Çıktı İstatistikleri

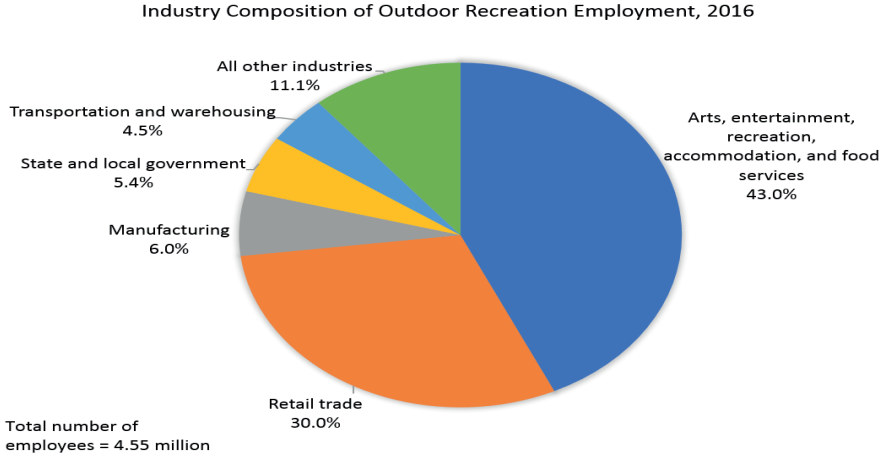

Kaynak: www.bea.gov

Açık Hava Rekreasyonu Uydu Hesabı’nda brüt çıktı (temel olarak dış mekân rekreasyonu ekonomisi ile ilgili satışların veya makbuzların bir ölçüsüdür) hem endüstri hem de dış mekân rekreasyon aktivitesi tarafından sunulmaktadır. Şekil 2’ye göre; Teknecilik / Balıkçılık, 2016 yılında gerçekleşen en büyük dış rekreasyon aktivitesi olarak 36,9 milyar dolarlık gerçek brüt hasılat sağlamıştır. Motosikletçilik / ATV faaliyetleri, 2016 yılında 20,3 milyar dolarlık gerçek brüt hasılat oluştururken açık alan rekreasyon faaliyeti bazından en düşük ekonomik değer yaratan aktivite olmuştur. Açık oyun alanları 34,7; karavan-motokaravan 30; rehberli turlar/ ekipmanlı geziler 25,7; festival/ spor etkinlikleri ve konserler ise 23,1 milyar dolarlık gerçek brüt çıktı sağlamıştır.

Dış rekreasyon katma değeri, ORSA'da (Öz Risk ve Ödeme Gücü Değerlendirmesi) endüstri tarafından sunulmaktadır. Bir endüstrinin dış rekreasyon ekonomisine katılımının GSYİH'ya ne kadar katkıda bulunduğuna yönelik istatistikler Şekil 3'te yer almaktadır.

Şekil 3: COVID-19 Öncesi Dönem Endüstrilerin Açık Alan Rekreasyonuna Katkı Düzeylerine İlişkin İstatistikler

Kaynak: www.bea.gov

Şekil 3'te verilen bilgilere göre; 4,55 milyon çalışanın rekreasyon ve rekreasyon endüstrisi ile ilişkili sektörlerde istihdam edildiği görülmektedir. Bunlardan %43'ü doğrudan rekreasyon hizmeti üretiminde yer alırken %57'si ise rekreasyon hizmetlerinin üretimi için gerekli olan ticari faaliyetler, işlenmiş hammadde üretim faaliyetleri, devlet memurları, ulaşım gibi diğer endüstrilerde yer almaktadır. Ancak burada rekreasyon hizmeti üretimini doğrudan sağlayan ve bu hizmetin ticaretini yapan çalışan genele oranla %73 olması rekreasyon endüstrisinin kendi başına katma değer yaratıcı bir endüstri olduğunu göstermektedir.

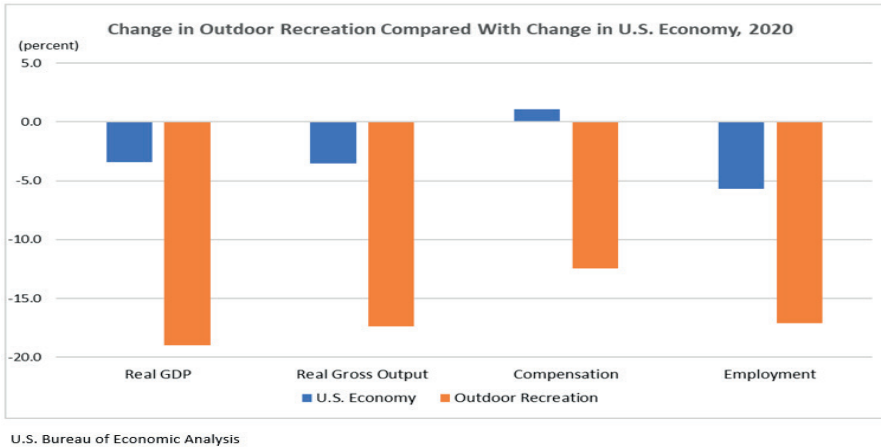
ABD Ekonomik Analiz Ofisi'nin (2016) verilerine göre; rekreasyon endüstrisi reel brüt çıktı toplamı 734,2 milyar dolardır. Bu toplam içerisinde 177,4 milyar dolar ile rekreasyon etkinliklerinin gerçekleştirilebilmesi için ekipman ve materyal üretimi yapan sanayi endüstrisi en yüksek reel brüt çıktıyı sağlarken istihdama katkısı 275 bin kişidir. Ancak 170,2 milyar dolar ile doğrudan rekreasyon endüstrisi en yüksek ikinci reel brüt çıktı ve 1,956 bin kişiye istihdam sağlayan bir endüstridir (www.bea.gov).

Endüstri bazında istihdam sayılarının yanı sıra istihdam için ödenen ücret ve tazminat da önemli bir ekonomik göstergedir. ABD Ekonomik Analiz Ofisi 2016 yılında tüm endüstrilere toplam 213,6 milyar dolarlık bir ücret ve tazminat ödemesinin yapıldığını belirtirken, rekreasyon endüstrisine ödenen ücret ve tazminat miktarının 68,8 milyar dolar ile en yüksek ödeme gerektiren endüstri olduğunu ifade etmektedir (www.bea.gov).

Covid-19 Dönemi Rekreasyona İlişkin Ekonomik İstatistikler

Covid-19 salgını dönemi ABD ülke ekonomisindeki gelişim ve açık alan rekreasyon ekonomisindeki gelişimin karşılaştırılmasına ilişkin veriler Şekil 4'te verilmiştir.

Şekil 4: COVID-19 Dönemi ABD Ekonomisindeki Gelişim ile Rekreasyon Ekonomisinin Gelişimi Karşılaştırması

Kaynak: www.bea.gov

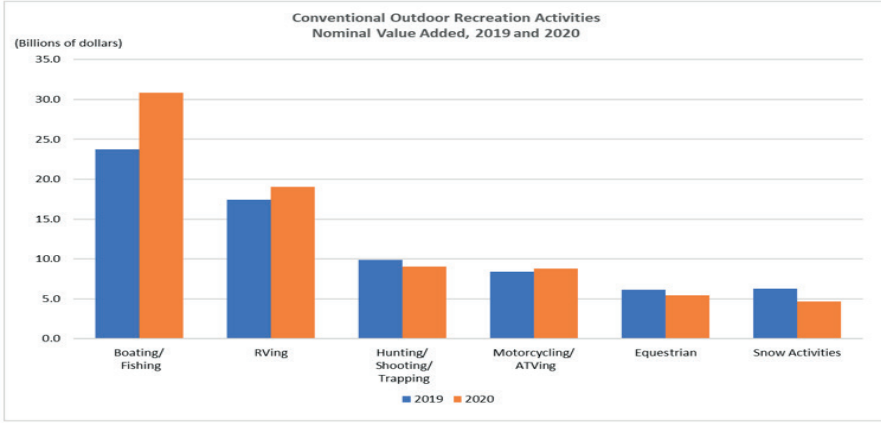
Şekil 4'te gösterildiği üzere COVID-19 salgını döneminde ABD ekonomisi ile birlikte açık alan rekreasyon endüstrisinde brüt çıktı, çalışan ödemeleri ve istihdam gibi parametrelerde düşüş yaşanmıştır. Gerçek brüt çıktı ve istihdama parametrelerinde mevcut konumundan %15'in üzerinde bir düşüş yaşanırken çalışan ödemeleri ve tazminatlar için de %12 seyirlerinde bir düşüşün yaşandığı söylenebilir. Bu oranlarla birlikte gayri safi yurtiçi hasılı düzeyinde de %20'ye yakın bir gerileme görülmektedir.

COVID-19 salgını döneminde açık alan rekreasyonundaki bu düşüşe rağmen ABD ekonomisine katkısı 331,8 milyar dolar olarak belirlenmiştir. Bu katkının içerisinde en büyük pay ise perakende ticarete aittir (97,9 milyar dolar). Salgın öncesi döneme göre perakende ticareti sektörünün yine

rekreasyondan edinilen gelir içerisinde büyük bir katkı sağladığı söylenebilir (www.bea.gov).

COVID-19 salgını döneminde açık alan rekreasyonuna ilişkin faaliyet bazında gerçekleşen ekonomik değişime ilişkin veriler Şekil 5'te verilmiştir.

Şekil 5: COVID-19 Dönemi Açık Alan Rekreasyonuna İlişkin Faaliyet Bazında Gerçekleşen Değişim

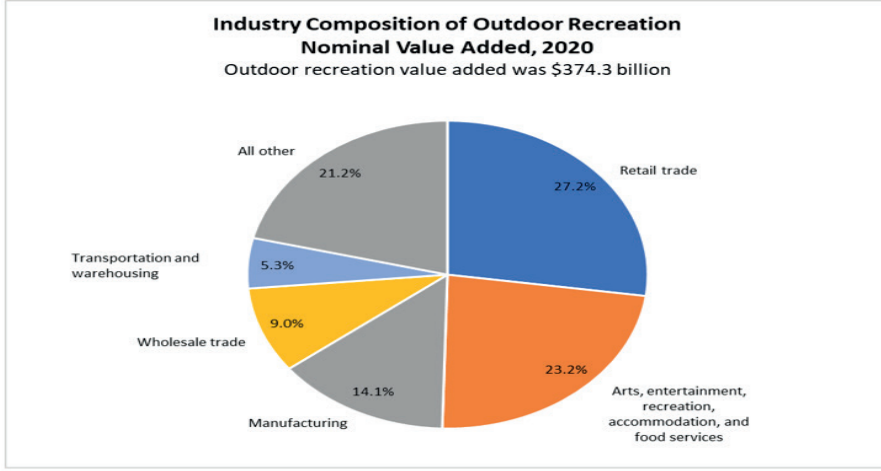
U.S. Bureau of Economic Analysis

Kaynak: www.bea.gov

Şekil 5'e göre; ABD rekreasyon ekonomisi içerisinde tekneçilik ve balıkçılık (30,8 milyar dolar) en büyük hacme sahip etkinlik olarak görülürken kış sporları (4,7 milyar dolar) ve binicilik (5,4 milyar dolar) etkinlikleri en düşük hacme sahip etkinliklerdendir. Tekneçilik ve balıkçılık etkinliklerinden sonra en büyük ekonomik hacme sahip etkinlikler karavan (19,1 milyar dolar); avcılık (9 milyar dolar); motosiklet / ATV faaliyetleri (8,8 milyar dolar) olarak belirlenmiştir (www.bea.gov).

COVID-19 döneminde devlet kısıtları ve istihdamdaki daralmadan kaynaklı olarak açık alan rekreasyonunda istihdam edilen kişilere ilişkin istatistikler yerine rekreasyon ekonomisine sektörel bazda sunulan katkıya ilişkin veriler Şekil 6'da verilmiştir.

Şekil 6: COVID-19 Dönemi Endüstrilerin Açık Alan Rekreatyona Katkı Düzeylerine İlişkin İstatistikler

U.S. Bureau of Economic Analysis

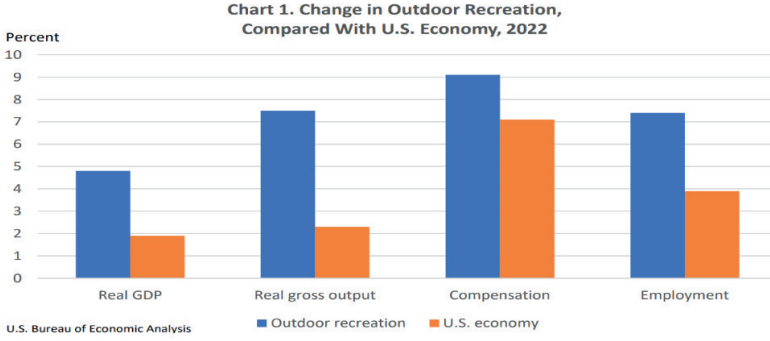
Kaynak: www.bea.gov

Şekil 6'da verilen verilere göre; 374,3 milyar dolarlık bir etkileşimli hacme sahip açık alan rekreatyon endüstrisi %27,2'si perakende sektöründen, %23,2'si doğrudan rekreatyon hizmet sağlayıcılarından, %14,1'i ise üretim/sanayi sektöründen beslenmektedir. COVID-19 dönemi bağlamında değerlendirildiğinde rekreatyon hizmet sağlayıcıları tüm endüstri içinde yaklaşık çeyrek büyüklüğe sahiptir (www.bea.gov). Rekreatyonun çok disiplinli ve çok sektörlü bir endüstri olduğu düşünüldüğünde, rekreatyonun diğer sektörleri besleyen de bir yanının olduğunu söylemek mümkün olabilir.

Covid-19 Dönemi Sonrası Rekreatyona İlişkin Ekonomik İstatistikler

Covid-19 salgını dönemi sonrası ABD ülke ekonomisindeki gelişim ve açık alan rekreatyon ekonomisindeki gelişimin karşılaştırılmasına ilişkin veriler Şekil 7'de verilmiştir.

Şekil 7: COVID-19 Dönemi Sonrası ABD Ekonomisindeki Gelişim ile Rekreasyon Ekonomisinin Gelişimi Karşılaştırması

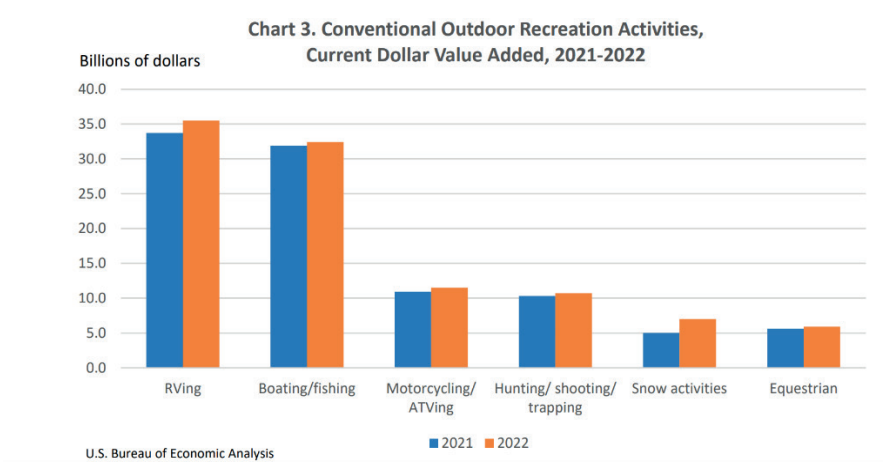
Kaynak: www.bea.gov

Şekil 7'ye göre; COVID-19 salgını dönemi sonrasında ABD ekonomisi ile birlikte açık alan rekreasyon endüstrisinde brüt çıktı, çalışan ödemeleri ve istihdam gibi parametrelerde 2021 yılına oranla yükselme görülmektedir. Bu bağlamda reel brüt çıktı %7,5 artış gösterirken çalışan ödemeleri ve istihdam %9,1, istihdam ise %7,4 artış göstermiştir (www.bea.gov).

COVID-19 dönemi sonrasında bu artışlarla rekreasyon endüstrisinin ABD ekonomisindeki toplam katkısı 469,6 milyar dolar olarak belirlenmiştir. Salgın öncesi ve salgın döneminde olduğu gibi perakende ticaret sektörü (123,7 milyar dolar) bu miktar içinde en büyük hacme sahip sektör olurken rekreasyon hizmet sağlayıcıları ise (122 milyar dolar) en büyük hacme sahip ikinci sektör olarak ön plana çıkmıştır. (www.bea.gov).

COVID-19 salgını dönemi sonrası açık alan rekreasyonuna ilişkin faaliyet bazında gerçekleşen ekonomik değişime ilişkin veriler Şekil 8'de verilmiştir.

Şekil 8: COVID-19 Dönemi Sonrası Açık Alan Rekreasyonuna İlişkin Faaliyet Bazında Gerçekleşen Değişim

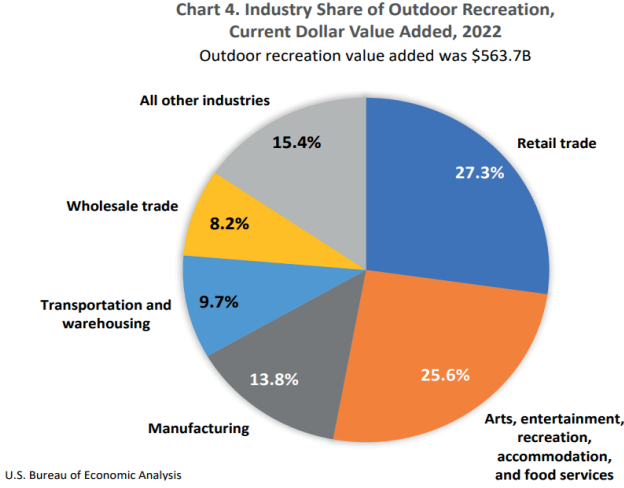

Kaynak: www.bea.gov

Şekil 8’de verildiği üzere karavan etkinlikleri ABD rekreasyon ekonomisi içinde COVID-19 sonrası dönemde 35,5 milyar dolarlık bir gelir ile en büyük hacme sahip etkinlik olarak ön plana çıkmıştır. Teknecilik ve balıkçılık da 32,4 milyar dolarlık gelir ile karavan etkinliklerini takip ederek en yüksek hacme sahip ikinci etkinlik olarak ABD ekonomisinde yer edinmiştir. Binicilik (5,9 milyar dolar) ve kış sporları (7 milyar dolar) da en düşük hacme sahip etkinlikler arasında yer almaktadır (www.bea.gov).

COVID-19 salgını sonrası dönemde sektörel bazda rekreasyon ekonomisine en çok katkı sağlayan endüstrilere ilişkin dağılım Şekil 9’da verilmektedir.

Şekil 9: COVID-19 Dönemi Sonrası Endüstrilerin Açık Alan Rekreasyonuna Katkı Düzeylerine İlişkin İstatistikler

Kaynak: www.bea.gov

Şekil 9’da verilen bulgulara göre; 563,7 milyar dolarlık bir etkileşimli hacme sahip açık alan rekreasyon endüstrisi %27,3’ü perakende sektöründen, %25,6’sı doğrudan rekreasyon hizmet sağlayıcılarından, %13,8’i ise üretim/sanayi sektöründen beslenmektedir. COVID-19 dönemi sonrası bağlamında değerlendirildiğinde COVID-19 salgını dönemine benzer şekilde rekreasyon hizmet sağlayıcıları tüm endüstri içinde yaklaşık çeyrek büyüklüğe sahiptir. Üretim/sanayi sektörü COVID-19 dönemine göre yaklaşık %2’lik bir kayıp yaşamıştır (www.bea.gov).

5. TARTIŞMA VE SONUÇ

Rekreasyon, sanayi devrimi öncesi ihtiyacı hissedilmeyen bir fenomen olarak ön plana çıkarken sanayi devrimi sonrası ilk dönemde önce ihtiyaç haline gelmiş sonraki dönemlerde ise kademeli olarak sektör ve endüstri haline dönüşmüştür. Bu endüstrileşme sürecinde iktisadi sistemlerin rolü oldukça fazladır. Ancak sosyalizm, komünizm gibi iktisadi sistemlerde rekreasyon ihtiyacı nispeten az hissedilebilirken kapitalizmde üretim ve tüketimin yoğun olması sebebiyle hem üretime katılma sürecinde boş zamanın kısıtlı kalması hem de tüketim sürecinde kısıtlı boş zamanın en verimli rekreasyon etkinliği ile değerlendirme motivasyonunun olması kapitalizm-rekreasyon ilişkisine farklı bir perspektif getirmektedir. Dolayısıyla bu çalışma; kapitalizm iktisadi sistemi içerisinde rekreasyonun konumunu saptamak, üretim ve/veya tüketim

yoğunluğunu dengesizleştirerek veya üretim ve/veya tüketim davranışlarını azaltarak kapitalizmin sürekliliğini sekteye uğratabilecek salgın, doğal afet gibi olumsuz olayların rekreasyon ekonomisi üzerindeki etkisini ortaya koyabilmek amacıyla yürütülmüştür.

Araştırma amacından hareketle kapitalizm-rekreasyon ilişkisinin kurulabileceği örneklerden biri olarak ABD'nin açık alan rekreasyonuna ilişkin ekonomik parametreleri incelenmiştir. Yapılan incelemelerde COVID-19 salgın dönemi için 2020 yılı, salgın öncesi dönem için 2016-2017 yılları, salgın sonrası dönem için ise 2021-2022 yıllarının verileri dikkate alınmıştır. Yapılan incelemeler sonucunda ABD ekonomisinde salgın öncesi rekreasyon endüstrisi 378,2 milyar dolar hacme sahipken salgın döneminde 331,8 milyar dolarlık bir hacme sahip olmuştur. Tüm dünyada büyük yankı uyandıran küresel olarak dünyayı etkisi altına alan COVID-19 salgını ABD rekreasyonuna hacimsel olarak 469,4 milyar dolarlık bir etki yaratmıştır. Buna karşın salgın sonrası dönemde 496,6 milyar dolarlık bir hacme sahip olmuştur. Bu da salgın dönemine göre 137,6 milyar dolarlık bir büyüme anlamına gelmektedir. Bu sonuç; salgın, afet gibi olumsuz olayların kapitalizm içerisinde rekreasyonu dönemsel olarak etkileyebileceğini, kapitalizmin rekreasyon endüstrisini iktisadi anlamda kısa sürede toplama motivasyonu yarattığını göstermektedir. Hatta bu olumsuz olayların rekreasyon gibi bazı endüstrilerin tüketimini hızlandırdığı bile söylenebilir. Salgın öncesi ve salgın sonrası ekonomideki hacim karşılaştırması bu durumun kanıtı niteliğinde görülebilir.

Salgın öncesi ve salgın dönemine göre salgın sonrası dönemde ekonomik hacim olarak büyüyen rekreasyon endüstrisinde hangi etkinlik alanlarının daha büyük etki yaptığı da incelenmiştir. Bu kapsamda salgın öncesi ve salgın döneminde tekneçilik ve balıkçılık etkinlikleri en büyük gelir ve harcama kaynağı olurken salgın sonrası dönemde karavan etkinlikleri tekneçilik ve balıkçılığın önüne geçmiştir. Bunun yanı sıra salgın öncesi dönemde rehberli turlar (25 milyar dolar) ve festivaller (23 milyar dolar) bir büyüklüğe sahipken salgın dönemi ve salgın sonrası dönemde istatistiklere giremeyecek kadar düşük büyüklüklere sahip olmuştur. Bunun yerine kış sporları ve binicilik gibi daha bireysel etkinlikler büyüme gerçekleştirmiştir. Bu da salgının rekreasyon tercihlerini değiştirdiğini göstermektedir.

Salgın öncesi dönemde rekreasyon ile etkileşim içerisinde bulunan sektörlerde istihdam oranları verilirken salgın dönemi ve salgın sonrası dönemde bu sektörlerin endüstri içerisindeki paylarına ilişkin veriler sunulmuştur. Karşılaştırma bakımından bu kısıtlılığa sahip olursa da salgın öncesi dönemde endüstri içerisinde rekreasyon ürününün üretim sürecinde

rol alan çalışanların %43'ü doğrudan rekreasyon hizmet üretimi yapan işletmelerde istihdam edilmektedir. Bu veri salgın dönemi ve salgın sonrası dönemle kıyaslanamasa da salgın döneminde doğrudan rekreasyon hizmet üretimi yapan işletmelerin endüstri içerisinde %23'lük bir paya sahip olduğu görülmektedir. Bu oran salgın sonrası dönemde %25,6'ya yükselmektedir. Dikkat çeken bir diğer bulgu ise salgın döneminde perakende ticaret sektörünün rekreasyon endüstrisindeki payı nispeten benzer iken ulaşım ve stoklama sektöründe salgın dönemi sonrasında salgın dönemine göre %4,4'lük bir büyümenin olduğu görülmektedir. Bu da salgın ile birlikte olası yeni küresel olumsuz bir olayın gerçekleşmesi durumunda rekreasyon endüstrisinin etkilenme düzeyini en aza indirme çabası olabilir.

Sonuç olarak; rekreasyon endüstrisi kapitalizm sistemi içerisinde üretim ve tüketim dengesini sağlayarak kapitalizm sisteminin sürekliliğine katkı sağlayan bir endüstri olarak görülmektedir. Kapitalizm sistemi içerisinde; gerçek brüt çıktı, istihdam, diğer sektörlerle etkileşim içerisinde olmasından kaynaklı olarak çarpan etkisine katkısı gibi birçok ekonomik katkı yarattığı görülmektedir. Rekreasyonun eğitici fonksiyonu da kapitalizmin tüketim esnasında üretimi destekleyen yetenekler kazanmasına da olanak sağlıyor olabilir. Nitekim Güneş ve Dülger (2018) tarımsal alanda yapılan rekreasyon aktivitelerinin eğitsel bir yönü olduğunu da vurgulamıştır. Kapitalizm sisteminden bağımsız olarak salgın, afet gibi olumsuz toplumsal olayların fiziksel ve psikolojik sağlığı olumsuz etkilediği de bilinmektedir. Devletler halk sağlığını koruma ve iyileştirme noktasında da rekreasyonun gelişimi için çabalayabilmektedir. Nitekim COVID-19 salgını sonrasında da bazı devletler tarafından rekreasyon ve turizm bağlamında birçok destek sağlanmıştır (Doğancılı, 2020). Kısacası tarihsel bağlamda rekreasyon ihtiyacını kapitalizm ortaya çıkarmış olsa da günümüzde rekreasyon kapitalizmin sürekliliğini sağlayıcı bir endüstri olarak varlık göstermektedir.

Kaynakça

- Doğancı, O. S. (2020). Covid-19 salgını sonrası turizm destekleri. *Türk Turizm Araştırmaları Dergisi*, 4(3), 2808-2820.
- Güneş, S. G. ve Dülger, A. S. (2018). Kırsal rekreasyonda eğitici aktivitelerin tarımın sürdürülebilirliği açısından önemi: Ankara-Güdül Tahtacıörencik örneği. *Tarihin Peşinde: Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 20, 477-503.
- Hacıoğlu, N., Gökdeniz, A. ve Dinç, Y. (2009). *Boş Zaman ve Rekreasyon Yönetimi*. (Genişletilmiş 2. Baskı), Ankara: Detay Yayıncılık.
- Hansen, A. (2023). Capitalism, Consumption, and the Transformation of Everyday Life: The Political Economy of Social Practices. In: Hansen, A., Bo Nielsen, K. (eds) *Consumption, Sustainability and Everyday Life. Consumption and Public Life*. Palgrave Macmillan, Cham.
- İnternet: https://www.bea.gov/sites/default/files/2018-09/orsa0918-Gross-Output-by-Activity_0.xlsx , Erişim tarihi: 01.11.2025.
- İnternet: Outdoor Recreation Satellite Account: Updated Statistics for 2012-2016 | U.S. Bureau of Economic Analysis (BEA) , Erişim tarihi: 01.11.2025.
- Karaküçük, S. (2005). *Rekreasyon Boş Zamanları Değerlendirme*. (5. Baskı), Ankara: Gazi Kitabevi.
- Karaküçük, S. (2008). *Rekreasyon Boş Zamanları Değerlendirme*. (6. Baskı), Ankara: Gazi Kitabevi.
- Leitner, M. J. ve Leitner, S. F. (1996). *Leisure enhancement* (2nd ed.). New York: The Haworth Press.
- Pennington- Gray L. ve Kerstetter D. (2001). *What Do University-Educated Women Want from Their Pleasure Travel Experiences?* Journal of Travel Research 40(1):49-56.
- Rabbiosi, C. (2015). Renewing a historical legacy: Tourism, leisure shopping and urban branding in Paris. *Cities*, 42(B), 195-203.
- Shivers, J. S., & DeLisle, L. J. (1997). *The story of leisure: context, concepts and current controversy*, ABD: Human Kinetics Publishers.
- Spracklen, K. (2023). Hegemony in postmodernity: lifeworld colonization and the instrumentalization of leisure. *International Journal of Sociology of Leisure*, 6, 283-296.
- Spracklen, K. (2025). The new work and the new leisure: Developing a new theoretical paradigm. *International Journal of Sociology of Leisure*, Erişim adresi: <https://link.springer.com/article/10.1007/s41978-025-00194-4> .Erişim tarihi: 01.12.2025.
- Veal, A. J. (2002). *Leisure and Tourism Policy and Planning* (Ed. 2). Wallingford: CABI Publishing.